

Eğitim ve Kütüphane

Doğan Atılğan

Günümüz teknolojisine ulaşmada, kültürel gelişmemizde ve çağdaş bir toplum düzeyine erişmemizde kitap ve diğer bilgi kayıt ortamlarının önemi yadsınamaz. Bugünkü kültür düzeyine gelmemizde etken olan yazı bundan yaklaşık 5000 yıl önce keşfedilmiştir. yazının bulunmasıyla birlikte bilgiler kaydedilmek suretiyle, sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Yazı bulunmasaydı ve bilgiler yazılı olarak günümüze ulaşmasaydı bugünkü kültür ve uygarlık düzeyine erişmemiz herhalde mümkün olamazdı. Dünyanın varoluşu ve insanlığın varlığının kesin bir tarihi bilinemezken, insanlığın tarihi olarak milyonyarlarca belki de milyarlarca yıldan bahsedilirken tarih çağları olarak nitelenen ve uygarlığın beşiği sayılan dönem yazının icadıyla başlatılmaktadır.

Bilgilerin sonraki kuşaklara aktarılması, yazının bulunması ve kaydedilmesi sonucu daha kolay olmuştur. Kayıtlı bilginin aktarılması kolaylığı yanında güvenilirliği de sağlamıştır. İlk yazılı bilgilerin kil tabletler, ağaç kabukları, bez ve deri parçaları, papürüs ve parşömen tomarları üzerinde görülmektedir. En gelişmiş olarak kağıt üzerine kaydedilen bilgiler zamanımızda ses kayıt ortamları ve mknatis şeritlere de kaydedilmektedir.

Kayıtlı bilginin toplanması, düzenlenip, saklanması ve yararlanmaya sunulması kütüphane kurumunu doğurmuştur. Kütüphanecilik bilimi teorisyenlerinden Jessa Shera* Hava, su yiyecek ve barınak olarak nitelenen; insanlığın geleneksel gereksinimlerine bir beşincisini, bilgiyi eklediğini belirtmektedir(1).

Kütüphane kurumunun toplumsallaşması, insanların göçebe yaşamından yerleşik yaşama geçmelerini izleyen dönemlerde okur yazar nüfusun artması sonucu olmuştur. O halde toplumsal bir gereksinme olarak doğan kütüphane nedir? Kütüphane kelimesi Arapça ve Farsça iki terimin birleşmesinden meydana gelmiştir. Kitaplar anlamına gelen Arapça "Kütüp" ve ev anlamına gelen Farsça "hane" kelimelerinden oluşan bu terimin ifade ettiği kurum ise şu şekilde tanımlanmaktadır. Kitap, süreli yayın ve başka bilgi kayıt ortamlarının toplandığı, düzenlendiği ve hiç bir karşılık beklemeden yararlanmaya sunulduğu yaygın eğitim kurumlarıdır.

Kütüphane kurumu ülkemizde Osmanlılardan bu yana farklı yönetim biçimlerinde varlığını göstermiştir. O devirlerde kütüphanelerde ön planda olan hizmet değil yayınların saklanıp korunmasıydı. Cumhuriyetten sonra eğitim seferberliği ve devrimlerle kü-

(1) Jessa shera. The Foundation of Education For Librarianship. Berker And Hayes Inc. 1972, 8.

tüphanelerde bir kültür kurumu olma yolunda yerini almaya başlamıştır. 1950'lerde kütüphanecilik eğitimin yüksek okul düzeyinde başlaması gelişmelerin daha hızlı olmasında etken rol oynamıştır. Eğitilmiş insan gücünün kütüphanelerde hizmet vermeye başlaması çağdaş nitelikte kütüphanecilik anlayışı hakim olmuş ve hizmet ön plana geçmiştir.

Kütüphaneciler eksiden kitapları koruyan birer bekçiden farklı değillerdi. Eğer kitapları kaybolmaktan kurtarıyor, biraz da böceklerin tahribatından koruyabiliyorsa görevini yapmış sayılırdı. Zamanımızda kütüphaneciden beklenen görevler daha farklıdır. Artık kitapları korumak marifet sayılmamaktadır. Kütüphaneci hizmet ettiği toplumun gereksinimlerini çok iyi bilmeli bu gereksinimlere cevap verecek kaynakları kütüphanesinde buldurmalıdır. Bu kaynaklara yardımcı araç ve gereçleri sağlayarak toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek, onların eğitim ve kültür seviyelerin artıracak şekilde hizmet vermelidir.

Kütüphanecilerin hizmette etkin rol oynamaları ve kütüphaneciliğın gelişmesinde etken olmaları kütüphaneciliğın meslek olarak kabul edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Ülkemizde kütüphaneciliğın meslek olarak kabul edilmesi ve kütüphanecilerin toplum içinde söz sahibi olmaları, kütüphanecilik eğitiminin yüksek okul düzeyinde başlaması ile gerçekleşme yolundadır. Kütüphanecilik mesleği yetmiş kütüphanecilerin çalışmaları ile kendini kabul ettirme çabası sürmektedir. Ülkemizde kütüphanecilik eğitimin yüksek okul düzeyinde başlaması 1950'li yıllara rastlar. 1954-55 yıllarından A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde kurulan Kütüphanecilik Enstitüsü eğitim vermeye başlamış, 1960-61 yılında bölüm haline gelmiştir. 1964-65 yıllarında kurulan İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ve 1970-71 yıllarında kurulan H. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü ile fakülte düzeyinde üç tane üniversitemizde kütüphanecilik eğitimi verilmektedir.

Dünya'da kütüphaneciliğın meslek olarak doğuşu ise 1876'da ABD'de yapılan çalışmalar sonucuna bağlanır. Amerika'da ilk kütüphanecilik derneğinin kurulması ve ilk kütüphanecilik meslek dergisinin yayınlanması bu tarihe rastlar. Meslek olarak kütüphaneciliğın doğuşu olarak da bu tarih kabul edilir.

Kütüphaneciler hizmet verdikleri grupları çok iyi tanımalı onların ilgi alanlarını belirlemeli ve gereksinimlerine göre hizmet vermelidir. Amaç, görev ve verdikleri hizmetler bakımından kütüphaneler çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bunlar: Halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri, üniversite ve araştırma kütüphaneleri ve milli kütüphanelerdir.

Kütüphanelerin işlevleri arasında, bilgi kaynaklarını koruma, eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme en başta gelmektedir. Her kütüphane türünde bu işlevler farklı farklı ele alınmakla birlikte kütüphanelerin birleştikleri temel nokta şudur: Kütüphaneler hizmet ettikleri grubun eğitim ve kültür seviyelerini artırmak onların ihtiyaçları olan bilgiyi en iyi ve en doğru şekilde sunmaktır.

Modern eğitim anlayışı artık öğrencileri belirli konuların ezberlenmesi yerine, onları araştırıp öğrenmeye ve yorum yapmaya yöneltmektedir. Bu şekilde bir eğitimin de kütüphaneler olmadan gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Kütüphane okuyucuları üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucu okuyucu kitlesinin büyük bir çoğunluğının öğrenci olduğunu göstermektedir. Okuyucu kitlesinin büyük çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu kütüphaneleri eğitimin ayrılmaz parçası saymak herhalde yanlış olmaz. Kütüphaneler eğitimi desteklemekle birlikte buldukları çevrenin birer eğitim, kültür ve araştırma kurum-

ları niteliği ile de çevre halkın eğitimi ile de ilgilenmektedirler. Kütüphaneler sadece kitap, dergi ve gazetelerin okudukları yerler değildir. Çevre halkının kültür düzeylerini artırıcı çeşitli faaliyetlerin de düzenlendiği, filimlerin gösterildi, çeşitli anma günlerinin, müzik ve masal saatlerinin yapıldığı kurumlardır. Kültürel programların uygulanması ve boş zamanların en iyi şekilde değerlendirilmesi, çevreye en iyi hizmetin verilmesi iyi örgütlenmiş kütüphanelerle mümkün olabilmektedir.

Kütüphane türlerinin en önemli bir kolunu oluşturması gereken okul kütüphaneleri tüm bu işlevleri üstlenebileceği gibi (yakınında bir halk kütüphanesi yoksa); asıl ve en önemli görevi hizmet ettiği öğrenci ve öğretmen kitlesine eğitim ve öğretimde yardımcı olmaktır. Okul kütüphaneleri öğrencilere kitap, dergi, gazete, plak bant, film. vb. kütüphane materyalleriyle hizmet sunarken, onlara bu materyalleri nasıl kullanacaklarını, aradıkları belirli bir konuya nasıl yaklaşım sağlayacaklarını, araştırmanın özünü de öğretilmeleri gerekmektedir.

Eğitim sadece okul içinde verilmez. İnsan yaşamının ilk yıllarından başlayarak öğretim çağı içinde ve hayat boyunca devam eder. Çeşitli eğitim ve iletişim araçlarından yararlanarak devletçe düzenlenen programlar çerçevesinde yapılan eğitim ve kütüphane birininin tamamlayıcılarıdır. Eğitimin her kademesinde kütüphane etkili rol oynar.

Ülkemizde okul kütüphanelerinin gelişiminde eğitim sistemimize bağlı olarak farklılık gözlenmektedir. Orta çağda cami ve medreselere dayalı olarak verilen eğitim, kitaplıkları da etkilemiştir. Kütüphaneler bu eğitime bağlı olarak cami ve medreselerin yanında gelişmiştir. XIX. yüzyılda eğitim ve öğretime verilen önem artmış, sınıflarla kitaplıklar oluşturulmaya başlanmıştır. Sınıflarda oluşturulan küçük kitaplıklar bugünkü okul kütüphanelerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

Öğretmen ve ders kitabının ön planda olduğu klasik eğitimde, öğretim için fazla bir şey gerekmemektedir. Bu sistemle araştırma, inceleme, bir şeyleri merak edip bulma, hisleri körleşmiş, soru sorma yeteneği gelişmemiştir.

XX. yüzyılda okul kütüphanelerinin yeni bir anlam kazanmasına neden olan önemli gelişmeler olmuştur. Eğitim sisteminin değişmesi ve kütüphanecilik eğitiminin başlaması bu gelişmeler örnek olarak gösterilebilir. Öğrenciyi araştırmaya yöneltmek, ders kitaplarına bağımlılıktan kurtararak onları çeşitli kaynaklardan öğrenmeye alıştırmak, okul kütüphanelerinin önemini daha da artırmıştır. Ne var ki, yine de bir çok okulumuzda kütüphaneler işlerlik kazanmamıştır. Öğrencilerin kütüphanelerden yararlanmaları mümkün olmamaktadır. Öğrencinin görevi bilgiyi aktarmaktan öte, öğrencilere bilgiyi araştırıp bulmalarında danışmanlık yapıp, aktif öğretim yönteminin yerleşmesinde klavuzluk etmek olmalıdır.

Bir okul kütüphanesinin kurulmasında, bağlı bulunduğu amacı ve eğitim işlevleri göz önünde bulundurulmalıdır. Kütüphanenin işlevlerinde okulun verdiği eğitim ve bölgesel farklılıklar ön planda olmalıdır. Yararlananların özel ilgi alanları, eğitime dayalı genel yapılar ve kişisel farklılıklara dikkat edilmelidir.

Bu öğeler göz önünde bulundurularak kurulmuş bir kütüphaneden yararlanma da çok önemlidir. Kütüphaneden en iyi şekilde yarar sağlamak için kullanmayı iyi bilmek gerekir. Bunun için de kütüphane kullanımının çok iyi öğretilmesi gerekmektedir.

Kütüphane kullanımı, okuyuculara tek tek öğretilmeceği gibi, her öğretim yılı başında öğrencilere gruplar halinde de kütüphane kullanımı öğretilir. Kütüphaneyi gezdire-

rek yayınları tanıtmak ve onların kullanımını öğretmek okuyucu klavuzluğunun en geçerli yöntemidir. Bunun yanında kütüphanenin, güncel ve yayınlarının tam olarak yansıtıldığı işler bir katalogunun bulunması gerekir. İşler bir kütüphane için, kullanıcının kütüphaneden zevkle yararlanması sağlayak güler yüzlü personele de gereksinim vardır.

Günümüzde yayınlar sadece kitaplar ve dergilerle sınırlanamamaktadır. Bant, film, video ve bilgisayarlara aktarılan bilgilerle de eğitim verilmeye çalışılmaktadır. Teknolojik gelişmeye dayalı olarak yayınlar öyle çoğalmışlardır ki, artık kütüphaneler yayının kendisinden çok bilgiyi hizmete sunmaya başlamışlardır. Tüm bu teknolojik gelişmeler radyo, televizyon, video ve bilgisayarlar bilgi aktarımında kullanılmakla birlikte kitap da önemini korumaktadır. Basılan kitap sayısının her yıl giderek daha da artması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Kitap ve bilginin önemi artıkça kütüphanelerin gerekliliği ve önemi de artacaktır.